

FOLI D'UN CÒDEX CATALÀ DEL SEGLE XIV

Foli en pergami d'un còdex català, que per sa lletra sembla pertanyer al segle XIV, aprofitat per fulles de guarda d'una escriptura pública del XVIII. Numerat únicament al r. amb el no. xxiiij. Dimensions 32×24 cms.; escriptura i ratllat, 25×10 cms. Dues columnes en les dues cares de $25 \times 80,5$ cms. 53 línies per columna. Capiletres i calderons en blau i vermelló; rúbriques en vermelló; lletra gòtica clara i molt acurada.

Comprén la fi d'un lapidari i tot un tractadet de meteorologia amb l'explicació de com s'origina la pesta a causa de corrupcions terrenes. Taules malhauradament perdudes agençarien el ms. Aquest foli n'al·ludeix dues: taula de la disposició dels elements, dels planetes i del cel estelat, i taula dels vuit vents principals i vuit col·laterals segons l'art dels mariners. Això i la correcció d'istil i execució fan pensar que es tracta d'una obra important, enciclopèdica probablement, com les aristotèliques de la seva època, amb semblances remarcables amb «De proprietatibus rerum» de Bartomeu Glauvil, l'Anglès. En tot cas, es tracta d'un arrenjament o versió seguint una «scriptura», amb lleugers comentaris afegits pel transcriptor o traductor.

S. VILASECA.

fol. 24,
col. 1.

virtuosa e pertia la su virtut e la sua vigor ab nosaltres qui serem peccadors per los nostres pecats car nostre senyor deus nos tol los seus beneficis per les nostres males obres e axi per los nostres pecats tol nos que la virtut dela pera nos vala e vol e li plau que segons que cascun fa ben reeba dels seus beneficis per que cascun nos deuriem molt esforçosar de ben servir, e de amar nostre senyor deus per ço que mils pusquessem goayar la sua amistat. E cascun se deu mes confiar en la sua bonea e en la sua gran misericordia que en neguna de les pedres precioses que dites vos he. Car sens la gracia divinal ço es de vostre senyor deu virtut de neguna pedra no val res. Car de nostre senyor deus pren neyximent tota virtut, e la gran bonea sua ha desser medecina, e goriment de tots mals. *De la natura dels vens e en qual manera se engentren e de que Item taula de la disposicion de les especies dels iij. elements e de les vij planetes e de lur natura e del cel estelat.* Per lur natura los vens van per laer, bufan e volan e segons quels actors

naturals dien sapiatz quels vens no es als sino aer empent per la vigor de vapor calent, e secca, la qual vapor es dela ayga e de la terra e monta en laer, e laer qui es calent desi reten qualcom de fredor ab si. E aquella sua fredor empeny la vapor terrenal qui es calda e secca naturalment. E deço sen genren los vens per lo moviment del aer qui es empent envers la terra. E per aço dien los naturals que per ço com de vapor natural son los vens engenrats, son en si de qualitat calda segons natura, mas sembla e par que sien frets per lo moviment del aer qui conten en si alguna fredor. E de ço nos meraveyletz car lo alen del hom con bufa qui es naturalment calt dona fredor a semblant de vent. La qual fredor no ven del alen, mas ven del aer qui es empent per força del alen. E segons quels actors naturals dien tractan dels vens, e del lur curs trobam, iij. vens principals, e quiscun daquests, iij. vens nans. ij. col·laterals, la j, deça laltre dela, per que son, xij. vens, ne mes, ne menys. La .j. principal ven devers sol ixent, e laltre ven devers sol po-

fol. 24.
col. 2.

nent, el terç ven devers myg jorn, el quart ven de tremontana. E daquests vens cascuns pren qualitat daqueles partides don neix. Mig jorn segons la escriptura per sa natura es calt, e humit car de la mar per que passa reeb la humor, e del sol qui es molt calt, enaquela partida vers mig jorn pren lo calor. Per que tots los vens * qui venen vers mig jorn son caltz e humits, Lo vent qui es dit tremontana, es sech e fret, per ço com lo sol li corre, e li esta luny. Per que los vens qui son natz devers la tremontana son frets, e sechs, e des-temprats. Lo vent qui ven devers orient o de sol hixent es temprat, car la natura dorient naturalment es temprada, e si ben lo sol neix la, gens per aço el no escafa massa aquella partida, per ço com molt tost sen luya, e noy esta molt. Empero los vens tota vegada no son aytals car algunes vegades sesdeven quels vens qui venen daquela partida son calts e sechs. Los vens qui venen devers sol ponent son temprats car la partida de occident ho sol ponent es temprada. Empero algunes vegades venen los vens daqueles partides frets e humits. Los vens collaterals segons natura prenen cascun la vigor del seu ven principal axi tracta la escriptura dels vens, e dela lur natura en la sciencia de medicina e de arts. Mas sapiats que altra doctrina es posada per mariners qui dien qui son .viii. vens principals, e altres .viii. collaterals. Los .viii. son appelats principals per so con son ferm, e assegurats, els altres .viii. collaterals son vans, e morts, e per aço nols met hom nom cert, ne nom acur de nomenar els. Mas los vens principals han nom axi con vous dire en la lenga nostra. Levant. Girch. Tremontana. Maestre. Ponent. La-beigz. Mig jorn. E xaloch. E aquests son los .viii. vens principals. Apres cascun dels principals na .j. qui es collateral mas no ha nom apropiat segons que ja demont vos he dit, car els son medivols, e poch e femenils e ab mens de vigor. Lo levant neix a sol ixent, el ponent neix a sol ponent. Los altres son alogats axi com tro-

barets affigurat en aquesta figura qui es aci e lur curs, e lur natura trobarets axi matex affigurat. *Taula dels .viii. vens principals e dels .viii. collaterals segons lart dels mariners. Item dela natura de les nuels e de la pluja e com se fa.* Les nuols sen genren de fumositats humides qui ixen dela ayga e de la terra les quals se leven sus en laer, el sol ab sa gran calor gita daquela fumositat e vapor lo pus subtil. E de ço que roman espes se fan les nuels les quals ab lur espessea nos tolen soven la claror del sol con nos estan de sobre entre nos el sol. Devets saber que en les nuels naturalment se fan moltes oppresions, axi com plujes, e neus e lauços, e trons. E les nuus an lur moviment del vent qui les empeny, e alcunes ve * gades han lur moviment per alguna calor que es enclosa dins eles. Encara sapiats, que les nuels leven en eles ayga de la mar salada el sol per la sua gran virtut e calor purifica la, e giten la saladura, e aquela mala sabor. E sapiats que naturalment les nuels son axi com a esponga subtilment e menuda trocades per que son appereylades a rebre tota humor, e tota vapor terrenal. E con les nuels son carregades la calor del sol les fon apoch apoch, ades .js. ades altres no totes. E lavors caen gotes menudes dayga qui caen per laer. E aço es con la pluja cau sobre la terra. Encara fonen les nuels per vent. Car con les nuels son carregades lo vent les combat e les trenqua e les desfa, e axi mateix lavores cau la pluja e aquesta pluja fa la terra plantiva e fructuosa. E es sarta cosa que aytant con la plujosa nuel es pus prop dela terra aytant la pluja es pus regea e pus grossa. E on pus alta es la nuel plujosa la pluja qui cau es de menys força e cau pus menuda per tal con la major partida es fusa e consumada ans que sia en la terra. *De la pestilencia com se fa ne de que.* Encara devets saber que la pestilencia se fa en aytal manera. Lo sol ab la sua gran calor leva la vapor terrenal. E con la vapor es levada met si cor-

fol. 24 v.
col. 1.

rupcio ho de carnis ho daltres corrupcions e lavors la nuel es embargada daquela vapor e corrump laer e d'aço engendra pestilencies e malalties. *La neu com se fa ne de que.* La neu sen genra de la vapor humosa de gran fredor qui es entrada en la nuel qui la gela e la glassa, mas enans que sia de tot gelada ho glassada cau en terra e aço es la neu. E sapiats que en alta mar no pot nevar leugerament, car la fumositat dela ayga sen monta per laer e troba la neu, e fon la. e torna la en pluja. *De les ilauces com se fan.* Los jlauces se fan en laer, de la vapor dela terra qui es calda e secca, e monta tant en tro que es entrada per la nuel e les nuels empeyen la ab lur fredor molt fret. E per aquest moviment la vapor se desfa e retorna tot en la nuel, e a ços desfa entro que altra vegada la empeny e d'aço neix aquela resplendor segons que dien los actors naturals. *Del tron com se fa ne de que.* Lo tron segons que dien los naturals se fa de vapor de la terra que lo sol leva alt e entra dins la nuel. E la nuel ab sa fredor empeny fort aquela vapor e falen exir tan fortament e tantost que per gran força romp la nuel e la trenca, e al trencar de la nuel fa * aquel brugit lo qual nos appellam tro. Lo dit tro se fa encara con la nuel ha culit gran vent en si e con aquel vent ne vol exir obre la nuel e la rump, e per gran força. E al rompre se fa axi mateix aquel brugit qui es appellat tron. *Del lamp com se fa ne de que.* Lo lamp segons que dien los actors naturals se engendra de grosses vapors que son fort cuytes e secades e son levades en laer fort alt e son empentes en laer per contraris de vens ho encara per encontre de nuels. E aquella vapor qui es axi afflamada es empenya per força trament envers la terra. E affogues per curs natural E segons curs de natura deuria pujar alt. Car foch natural puja, mas per gran

força es empeny envers la terra. E la fredor del aer qui la veda que no pujg a amont. Lo lamp avala soptosament e crema e consuma e fen tota res en que fira, hoc encara la roca e les torres e les esgleyes fen, enderroca tant es fort e de gran ardor. El fum con ha ferit fa mortal pudor. *De la pedra que cau a manera de pluja com se fa ne de que.* La pedra con cau enterra se fa daytal manera que con la nuel ha recuyllida vapor dela ayga e de la terra en qual vapor es freda e humida, e es montada en laer e es entemps quel sol es alt e ha poder en laer mes que la fredor. la fredor... fugir e recuyllise en la nuel e troba axi la vapor desus dita. E la ayga per la gran calor qui ab la vapor ses aiustada dins la nuel en continent glassa. Perque en primavera e en estiu cau mes pedra que no fa en livern. De la qual pedra trobarets que on pus baxa es la nuel la pedra cau pus grossa. E con mes alta es la nuel la pedra cau pus menuda. E aço aven pertal con fon al caure car en laer se consuma e consuman cau en terra. Mas si ben segons los actors la pedra se fa naturalment de la vapor e encara lo lamp e encara la pestilencia tot aços fa segons veritat per la volentat divinal car vol e soste ques faça car neguna cosa nes pot fer si deus nola vol ho nola soffer e nostre senyor soffer que les tempestats venguen en terra per los nostres pecats, e per demostrar lo seu gran poder e per ço que faça nosaltres tembre, e encara per esprovar los seus servicials e amichs per que tots devem humilment e de gran cor pregar nostre senyor deus que el nos gart de....., ens don salut ala nostra anima. E encara per ço car lo seu poble ha aver vida dels bens terrenals que gart la terra de les tempestats vendran per lurs curses naturals vuyla aqueles fer caer en la mar ho en les altres partides per que los bens terrenals no sien

fol. 24 v.
col. 2.

